

Pohřbít a dost

Jihlavský hřbitov zažije 15. září zvláštní událost – pohřeb šedesát sedm let po smrti. Pro příbuzné za rakvemi se tím uzavře dlouhá doba nejistoty a pátrání po osudu blízkých. Naději na klid si s jihlavskou pietou spojují i v nedalekém Dobroníně, kde se pozůstatky šestnácti zavražděných českých Němců před dvěma lety našly. Pytel vykopaných kostí totiž probudil v lidech takové strachy a silné emoce, že se nenápadná víska proměnila k nepoznání.

□ HANA ČÁPOVÁ

Litavské je obří píča," hlásá nápis na zdi zpustlé sklárny, která ještě před pěti lety dávala práci řadě místních. Jsme v obci, kterou objev masové vraždy spáchané místními pár dní po konci války na jejich německy mluvících sousedech rozdělil do dvou nesmiřitelných táborů. Jedni říkají: Je to stará věc, nemá smysl se v ní vrtat, nebo také – Němci si to zasloužili. Druzí míní: Vražda je vraždou, je třeba pojmenovat viny a uctít oběti.

Čtyřicátník Milan Litavský patřil ke druhé skupině a svůj názor dává jasně najevo. Právě on vztyčil kříž u prvního odhaleného hrobu se třinácti oběťmi na louce zvané Budínka. Vysloužil si tím citovaný hanlivý nápis neznámého autora, který už víc než rok protíná temnou zeď. Nic moc si z něj ale nedělá, spíš se baví. „Bratra to rozčílilo, jeho dětem se kvůli tomu smáli ve škole. Chtěl nápis hned přetřít. Varoval jsem ho, nedělej to, tím jenom vyprovokuješ další útoky," říká Litavský. Navíc zmíněná zeď k rodině Litavských tak trochu patří. „Můj otec na ni v roce 1968 napsal vzkaz Rusům, ať se vrátí domů – šipku s údajem Moskva 2000 km," říká Litavský. „Komunisti to léta marně přetřeli, nápis se pod barvou objevil vždycky znovu."

Vyučený truhlář, kterého dnes žije koupelnové studio, sice v Dobroníně vyrostl, o jeho minulosti však nevěděl skoro nic. To, že louka skrývá zavražděné lidi, sice tušil mnohý z místních, nahlas se o tom ale nemluvalo. Když byl malý, rodiče mu nakazovali: „Nechoď na Budínku, je to špatné místo." Neptal se proč, měl za to, že je daleko za vsí, a kdyby se mu něco stalo, těžko by ho hledali. Vysvětlení přišlo až v sedmdesátých letech minulého století, když se po vsi rozkřiklo, že při melioracích vyryl bagr na Budínce lidské kosti. „Byl jsem v pubertě, moc mě to nezajímalo," vzpomíná Litavský. Když pak začali na louku Budínka jezdit v devadesátých letech Němci, aby uctili památku blízkých v místech, kde tušili jejich pozůstatky, koukal na ně skrz prsty. „Odmalička nám bylo podstrkáváno: Němci tu řádili s nacisty a majetek jim byl po právu odebrán," vzpomíná.

Dobronín (Dobrenz) je totiž místem, kde se o historických souvislostech mluví místním docela obtížně. Před válkou zde žili převážně němečtí sedláci. Češi u nich pracovali jako čeledíní, případně byli zaměstnaní v místní sklárně, českých hospodářů tu bylo jen pár. Podle německé spiso-

„My nejsme žádní blbci!"
(Tajemník Sláma)

Pak se to zahrnuje - ale marně. (Hroby na Budínce)

„To, co dělám, má smysl." (Litavský)

Na louce sólokapra.
(Novinář Mareš)

Tady se vybíralo.
(Státek Merunka)

Křížek prosím, ale hlavně uklidnit emoce.
(Starosta Schnal)

vatelky Hermy Kennelové, která se historií Dobronína a okolních vsí zabývá, se Němci z jihlavského jazykového ostrova uplně k Adolfu Hitlerovi jako k osvoboditelům. Konečně se tu náboři do NSDAP a SS a obec Kamenná (Bergersdorf) nedaleko Dobronína byla vyhlášena vzorovou obcí proto, že se tu k SS nechalo zverbovat několik desítek mladíků.

Po válce se moci v Dobroníně chopila revoluce – český národní výbor. Kronika Dobronína o květnových dnech říká: „Němci z okolních obcí jsou zajišťováni a předáváni úřadům. Na národní výbor přicházejí první uchazeči o národní správu nad rodinnými domky a hospodářskými usedlostmi. Německé obyvatelstvo je odváženo do sběrných táborů a odsunováno." O řádění revolučních gard, které tu odsun provázelo, ale kronika mlčí. Bílé místo na historické mapě zaplnil až v roce 2009 jihlavský novinář Miroslav Mareš.

Marešův thriller

„Jdu nahlásit hromadnou vraždu," vpadl Mareš před třemi lety na jihlavské státní zastupitelství. O dni, který mu změnil život, vypráví podsaditý čtyřicátník s viditelnou chutí. Návštěva se povedla, po tak dramatických slovech ho přijal rovnou šéf okresních žalobců Arif Salichov. „Nejdřív si myslel, že je to žert, nějaký novinářský test toho, jak státní zastupitelství pracuje," usmívá se Mareš. Jenže novinář vložil dokumenty, svědčící o skutečné, i když více než šedesát let staré události. Když je Salichov prostudoval, pronesl vážnou úřední formuli: „Mám důvodné podezření, že se v květnu 1945 u Dobronína něco stalo."

Pro Mareše to bylo velké povzbuzení. V novinářské branži byl navzdory blížící se čtyřicítce zelenáč, externě spolupracoval s regionálním jihlavským deníkem. Při pátrání po možném přitažlivém tématu pro týdny okurkové sezony v létě 2009 se rozhodl napsat něco o německé minulosti jihlavska. Nazdařbůh zadával na internetu někdejší německá jména zdejších vesnic a hledal nějakou zajímavost. Pod heslem Dobrenz na něj vykoukl dokument s názvem „Dokumentation des Massenmordes", v němž předseda německého krajanického sdružení, bezmála devadesátiletý Fritz Hawelka, líčí odsun Němců z okolí Dobronína a především události noci z 19. na 20. května roku 1945. Jihlavského rodáka Mareše to šokovalo: „Hromadná vražda u Dobronína? Jak je to možné, že jsem o tom nikdy neslyšel?" Vystartoval po stopě. Důslednost, umanutost a nadšení, že má konečně svoji velkou kauzu, nakonec přinesly koncem července 2009 →

→ vůbec první článek o dobronínskému vraždění v Jihlavském deníku a krátce před jeho zveřejněním i zmíněnou Marešovu návštěvu státního žalobce.

Na Salichových stůl tehdy Mareš kromě Hawelkovy zprávy položil i knihu Kamenná ve válečných letech 1939-1945, v níž zmíněná Herma Kennelová zachytila děje

na jihlavsku podle vyprávění těch, kteří je zažili. Masakr místních Němců se podle zachycených vzpomínek odehrál tu noc, kdy se v dobronínské hospodě U Polzerů konala první poválečná tancovačka. Právě odtud vyrazila alkoholem rozkurážená skupina mužů k požární zbrojnici a protějšimu statku Merunka, kde byli

zavřeni Němci z okolních vsí. Vybrali sedmnáct mužů, tři z nich zastřelili a zahrabali u železničního náspu. Zbylé odvezli na korbě nákladáku k louce asi kilometr za vsí, kde si museli vykopat hrob. Opilí muži je pak umlátili rýčí a krumpáči. „Kdo po těch mukách ještě žil, byl zastřelen,“ píše Kennelová. „Zmrzačené mrtvolky pak

naházeli do mělkých jam, ve tmě nehledali roztroušené kusy těl. Následující den musel jeden německý manželský pár dojít k místu vraždy a kusy lidského masa, mezi nimi i jednu celou paži, posbírat a zakopat.“ Když se zakrvácení vrazi vrátili do hospody, slavili až do nedělního rána. Louka, na níž se hrůzy odehrály, se

700 let – přiliš krátce na „domov můj“? (Dobronín dnes a za války)

prý jmenuje Budínka po někdejší čeledínovi Budínovi. Ten se měl chlubit, jak se sedláckovi z Kamenné, svému někdejšímu chleboďárci, pomstil – „rozetnul ho rýčem od hlavy dolů“. Kdysi ho totiž sedlák přistihl, že si veze náklad dříví z jeho lesa domů, a za krádež ho zařivě zbíl.

Předložené důkazy doplňovala notátem ověřená prohlášení dvou pozůstalých. Johann Niebler v něm psal, že postrádá strýce Franze, kterého naposledy viděl v provizorním dobronínském vězení. Přiložil také mapu, na které zakreslil místo, kde by jeho strýc mohl být zahrabán. Jako dvanáctiletý hoch si totiž cestou z Dobronína do sousední vsi všiml čerstvě navršené hlíny na louce Budínka a její polohu si zapamatoval. Druhé prohlášení dodal Josef Schimek, který otci Johannovi nosil jídlo do požární zbrojnice. Pak mu hlídači jednoho dne řekli: „Jdi domů, kluku. Táta tu není.“ Odsunutá rodina dlouho věřila, že je naživu, přes Mezinárodní červený kříž ho ale hledala marně.

Hrdý občan Dobronína

Články, které začaly o dobronínské kauze vycházet, zásadně změnil pohled Milana Litavského na historii jeho rodiště. „Začal jsem si uvědomovat, že Němci tu žili sedm set let a zdaleka ne všichni byli nacisty. A i kdyby byli, kdo dal nějakým opilým parchantům právo vraždit, dělat takové neřádky?“ Pak se na základě policejního vyšetřování hromadný hrob našel a Litavský cítil, že musí něco udělat: „Místní politici se k tomu odmítli postavit, církve se k tomu odmítla postavit,“ říká. „I ke zvěřilým trofejím by místní myslivci měli větší úctu než k ostatkům těch lidí. Řekl jsem si, s tím nesouhlasím, jsem občan Dobronína a nemohu dělat, že se tam nic nestalo.“

Druhý den po nálezku ostatků vztyčil Litavský se dvěma kamarády kousek od hrobu dřevěný kříž. Brzy se na něm

objevily nenávislné cedulky: „Vemte si zbytky těch fašounů a nezasvíhujte nám s nima český hřbitov.“ „Slabá odplata za Lidice, Ležáky, Ploštinu, Velké Meziříčí, Třešť a jiné.“ Tehdejší starosta Jiří Vlach měl pro nápisy pochopení: „Chápu to jako vyjádření někoho k něčemu. Setkávám se s takovým pohledem u starších lidí, kteří si prožili útrapy války nebo o nich vědí od svých rodičů.“ Nakonec dřevěný kříž někdo v půlce přefízl. Litavský postavil na místě nový, z kovu a zabetonovaný v zemi. Fortelná odolnost pak donutila zatím poslední útočníky – aktivisty České strany národně sociální –, aby se vzdali snah kříž zničit, a tak jej alespoň přetřeli na růžovo.

Samotný Litavský má od chvilky, kdy vztyčil hlavu, ve své rodné vsi peklo. Vulgární nápis na zdi sklárny patří k úsměvnějším reakcím. „Na internetu jsem si přečetl svoji adresu s výzvou: Zlíkvidujte ho. Asi tak šestkrát jsem už našel ráno auto před domem s propíchanými gumami. Zpočátku jsem to hlásil policii, pak jsem to přestal řešit,“ říká s ležérností venkovského frajera. „Párkrát na mě někdo z místních vyběhl, že mi rozbije držku. Povidám: A kdy se to stane, abych u toho náhodou nechyběl?“ Najdou se však i lidé, kteří bývalému truhláři za jeho aktivitu poděkovali nebo ji alespoň se zájmem sledují. „Třeba moje tety se o to, co se tady dělo, začaly zajímat. Rozšířily se jim obzory,“ říká Litavský. „Schvaluji to, co dělám, protože to má smysl.“

Zufivosti místních do jisté míry rozumí. „Nedávno mě zastavil jeden z místních, vzdělaný člověk. Řekl mi: Ještě chvíli pokračuj a my se ti z těch našich německých baráků nastěhujeme do postele, protože o ně přijdeme,“ říká Litavský. „Ta vesnice byla německá. Každý, kdo sem přivandroval, má podvědomý strach, že o ten německý barák zase přijde. Vůbec nejde o to, →

→ že by tu žili nějakí příbuzní těch vrahů. Je to jen strach o majetek, iracionální, ale lidský."

Lži ho stály kariéru

V letech po nálezů „svých“ kostí procházejí Dobronínští podobným bolestným procesem jako řada dalších míst v Česku. První případy poválečného násilí na Němcích se začaly prošetřovat hned koncem čtyřicátých let minulého století. Komunistický režim ale o pravdu nestál, místo toho nastolil ideologii - čeští Němci si za vyhnání, násilí a vraždy mohou sami, vždyť přece patřili k národu, jenž zavínil nejhorší válku v dějinách. Jakékoli bezpráví na nich páchané nestojí v porovnání s touto kolektivní vinou za řeč.

V Dobroníně je ztělesněním takového pohledu Václav Sláma, někdejší tajemník národního výboru a shodou okolností

ale přece jen byly silná káva a cítili, že jim tím starosta dělá ostudu. Zvlášť, když ho brzy usvědčila realita a policisté skutečně našli hrob na Budínce, ze kterého exhumovali třináct obětí. Později našli také pozůstatky dalších tří lidí u kamenného železničního viaduktu. Devět obětí už policie pomocí testů DNA identifikovala. Mezi nimi například statkáře Josefa Michel-felta, jehož rodina hospodařila ve Ždírci nedaleko Dobronína stovky let. Místo smrti otce a strýce se potvrdilo také Josefu Schimkovi a Johannu Nieblerovi, kteří na začátku pátrání poskytli novináři Marešovi svá prohlášení. Policie ztotožnila jak ostatky někdejšího dobronínského policisty Johanna Schimka, tak statkáře ze Ždírci Franze Nieblera. Komunisté ve volbách poprvé po dlouhých letech prohráli. „Je to kampaň Sudeťáků, jde jim o majetek. Snaží se dosáhnout prolomení Be-

Němci přišli za války, že to byli nějakí okupanti a zločinci a po zásluze jsme je zase vyhnali.“ Osobně má učitelka Horská spíš pocit, že odsun Němců byla chyba, která nás zbavila velkého potenciálu a svým způsobem také přispěla k dnešnímu omezenému rozhledu řady místních. Má v plánu se s dětmi o dějinách regionu bavit častěji.

Nový starosta Dobronína, Litavského vrstevník Ivan Sehnal, si zvolil nevděčnou roli. Uvědomuje si, že vládne rozpolcené obci. „Starší říkají - pohřbít a dost. Mladší se kloní k tomu, aby se věc vyšetřila,“ říká starosta. Rád by ale vyhověl všem voličům. Dává si proto pozor, aby neřekl žádný jasný názor. „Ať je na místě, kde se našly ostatky, nějaký křížek,“ říká například. „Ale ne taková ozezlá, na růžovo natřená skulptura jako teď. To nemá nic společného s nějakou pietou.“ Proč se tedy obec nechce o pietu postarat sama? „Tady nejde o to, jestli chceme nebo nechceme, ale o to, že to, co tam teď je, nároky na pietu nespĺňuje.“

Podobné lavírování dobronínských radnice nakonec odradilo pozůstalé obětí od toho, aby nechali jejich ostatky uložit na místním hřbitově. Obec nejdříve odmítla památník s vysvětlením, že je moc vysoký - podle pravidel místního hřbitova prý nemůže mít metr čtyřicet, jak Němci navrhovali, ale jen metr deset. Když německá strana rozměrům vyhověla, místním se nový návrh zase nelíbil proto, že na něm měla být jména všech nalezených obětí, nejen těch, které pocházely přímo z Dobronína. Mluvíci pozůstalých Johann Niebler nakonec oznámil, že mrtví budou 15. září uloženi na hřbitově v Jihlavě. Zdůvodnil to slovy: „Nechceme vyvolat mezi obyvateli žádné spory.“ Starosta Sehnal je rád. I díky tomu, že mrtví nebudou mít hrob v Dobroníně, se prý „zklidnily emoce“.

Miroslav Mareš dostal předloni za „odvahu, s níž se podílel na zpracování citlivého tématu“ jako první regionální novinář cenu Karla Havlíčka Borovského. Jihlavský deník se s ním sice rozešel brzy poté, co kauza Dobronín vyvolala bouřlivé reakce, ale on se jí dál ve volných chvílích věnuje, přestože se teď žije jako dělník. „Pro všechny to končí pohřbem 15. září,“ říká. „Pro mě ne. Přišel jsem na stopu dvacetiletého mladíka, uvedeného na seznamu Fritze Hawelky, který zmizel, a povídá se, že byl po válce umlácen. Jeho rodina dosud nedostala od policie zprávu, že by byl v některém ze dvou odkrytých hrobů. Tvrdím, že je hrob číslo tři.“ ■

„Děti si většinou myslí, že sem Němci přišli až za války a že to byli zločinci, které jsme po právu vyhnali.“ (Učitelka Alena Horská)

muž, který před více než třemi desítkami let náhodou objevil při melioračních pracích na louce Budínka lidské ostatky. „Každý věděl, co to je. Němci, které vytáhli po válce před odsunem,“ vzpomíná bývalý tajemník. „Zavolali jsme předsedu, ať si rozhodne, co s tím. Pak se to zahrulo a šlo se od toho.“ S tímto řešením si Sláma, jak říká, úplně vystačil - stavěl prý barák a dumat o takových věcech neměl čas, koneckonců to podle něj vlastně byla spravedlivá odplata: „Každý z Němců něco špatného udělal, všichni byli vinni. Už jen to, jak se na Jihlavsku roztahovali, i dneska se roztahují. Je to takový národ. My Češi ale nejsme žádní bibci,“ říká. Současné odkrývání hrůzných minulostí ho pouze rozčiluje: „Co se v tom pořád vrtají, není co řešit. To vyřešili tenkrát.“

Komunisté vládli Dobronínu až do roku 2010. „Osobně si nemyslím, že se ta věc stala, jinak by se dávno provalila. Je mi dost divné, že by právě v otevřeném terénu na louce mohlo dojít k nějakému masakru,“ řekl při zahájení Salichovova šetření Jihlavskému deníku tehdejší komunistický starosta Jiří Vlach. Většina Dobronínských sice není z odhalování pravdy nijak nadšená, tak okaté lži na ně

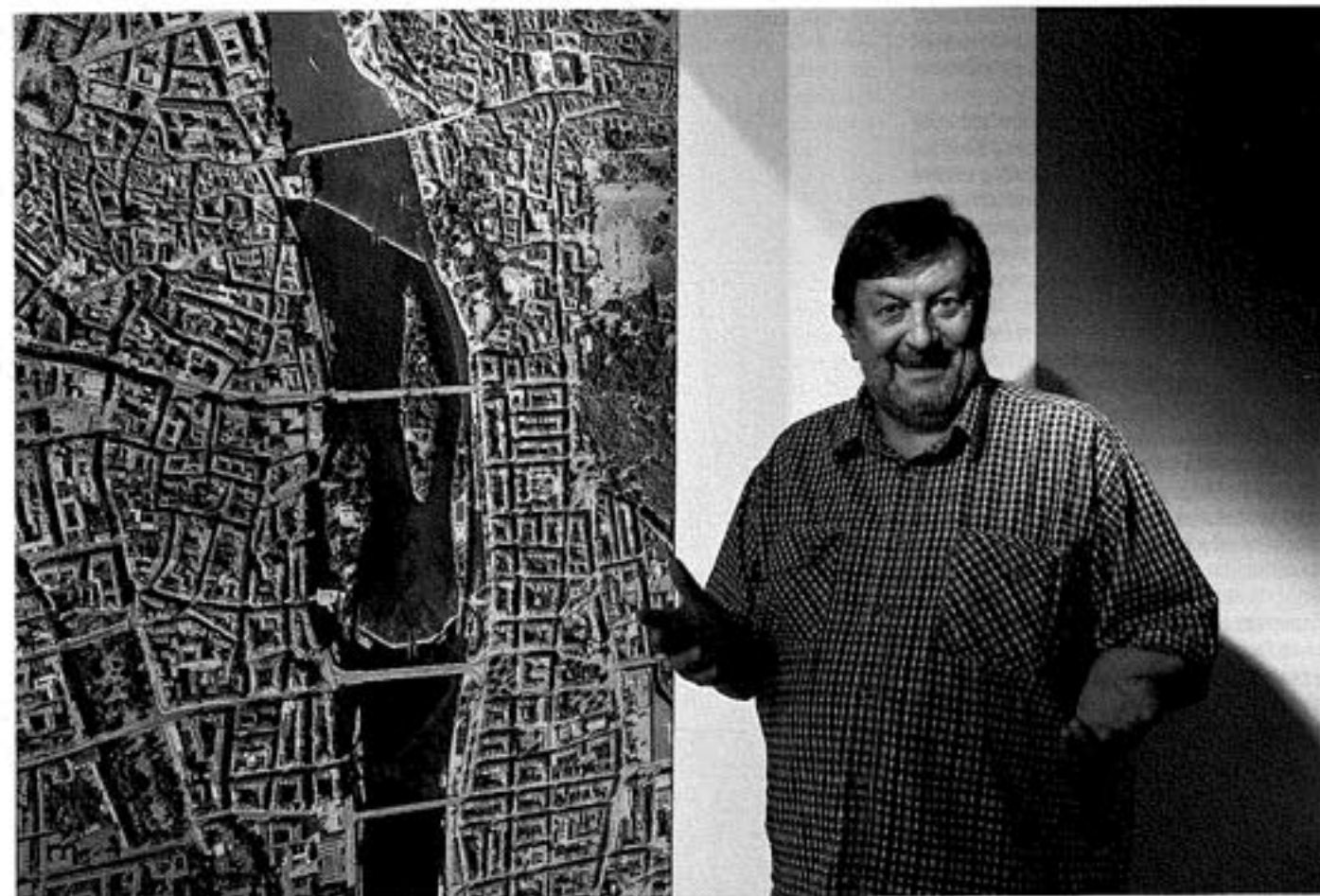
nešových dekretů na základě toho, že se Češi po válce dopouštěli zločinů,“ varuje dnes před vývojem událostí bývalý starosta Vlach.

Těžká role starosty

„Jsem překvapená emocemi, které objevení ostatků vzbudilo,“ říká dobronínská zastupitelka a zároveň učitelka zdejší základní školy Alena Horská, která se do vsi přistěhovala až v devadesátých letech. „Hlavně nenávisť, kterou lidé dodnes cítí k Němcům. Když se jednalo o tom, co s ostatky exhumovaných, setkala jsem se třeba s reakcí: Přece nedovolím, aby nějaký Němec ležel vedle mého dědečka.“ Jisté vysvětlení vidí učitelka právě v „odvěké“ vládě komunistů ve vsi a v tom, že lidem pohled „zlý Němec - hodný Čech“ vrostl pod kůži. „Přiznat si nějakou chybu jim připadá jako zbytečné sebemarskačství, hned obrátí řeč na výčet toho, co zlého udělali Němci Čechům.“

Zároveň ji překvapilo, že zdejší děti nevědí o německé historii regionu z domova vůbec nic. Když na téma objevených ostatků a českých Němců vůbec zavedla s dětmi z prvního stupně řeč, zjistila zajímavou věc: „Většinou si myslely, že sem

kultura

Je to fascinující služba lidem. (Kněžinek)

Město, které mě šíleně baví

Proč na nejcennější památky české metropole dohlíží zrovna Jan „Demolition Man“ Kněžinek

□ JAN H. VITVAR / FOTO KAREL CUDLÍN

O Janu Kněžínkovi je známé, že je za jakékoliv situace dobře naladěný. Dnes má ale úředník pražského magistrátu poněkud sentimentální náladu. Zrovna se totiž stěhuje ze své kanceláře ředitele odboru památkové péče, kde seděl téměř deset let, a návštěvy přijímá v improvizovaném sezení na chodbě. „Málo-

kdo si uvědomuje, jak fascinující služba lidem to je. Podepsal jsem přes šedesát tisíc rozhodnutí a u žádného se nestala nějaká fatální chyba, která by město zničila,“ říká na úvod Kněžinek trochu dojatě.

Že by měl tento bodrý muž opustit významný post, kde se rozhoduje o budoucí po-

době historického centra hlavního města, se začalo říkat už na začátku roku. Tehdy magistrátní zdi neudržely informaci, podle níž měl ve svém úřadu během léta skončit coby jedna z posledních klíčových postav éry primátora Pavla Béma, kdy se radnice zaplnila kmotrovskými postavami, jejichž cílem roz-